

TÜRKİYE'NİN KAMUSAL SOSYAL YARDIM ANLAYIŞI (1980-2007) ÜZERİNE BİR ANALİZ

Faruk TAŞCI*

ÖZET

Bu makale, muhtaç durumda olanlara dönük maddi veya maddi olmayan şekilde, nakdi ve aynı nitelikli olarak yapılan sosyal yardımların, 1980 sonrasında Türkiye'de "merkezi" devlet ölçeğindeki yerini analiz etmektedir. Buna göre, "kamusal sosyal yardım" olarak ifade edilen bu yardımlar, Türkiye'de 1980-2007 arası dönemde, "dalgalanma", "süreklilik" ve "değişim" özelliğine sahip görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal yardım, Türkiye, kamusal sosyal yardım,

ABSTRACT

This article analyses what the ground of social assistances, which are taken as materially or non-materially in the form of money or of goods towards those who are in deprivation, is in the scale of "central" government in Turkey after 1980. Accordingly, these assistances called as "public social assistance" seem to have the characteristics of "fluctuation", "continuity", and "change" in Turkey between the periods of 1980-2007.

Key Words: Social assistance, Turkey, public social assistance

GİRİŞ

İnsanların muhtaç durumda olmaları; günümüz tabiri ile sosyal yardıma muhtaç olmaları, şüphesiz yeni bir durum değildir. Dünya ölçeğinde de halihazırda muhtaç olanların (yoksullar, fakirler vb.) artan sayıda varlığı verilerle desteklenir bir hal arz etmektedir.

Muhtaç durumda olanlara belirli çerçeveler içinde maddi ve maddi olmayan nitelikte, aynı veya nakdi şekilde yapılan yardımlar

anlamında sosyal yardımlar, gerek dünyada gerekse Türkiye'de özellikle 1980'ler ile birlikte daha bir önem kazanmaya başlamıştır. Bu yıllar, küreselleşme ve yeni-liberal algının dünya sahnesinde görünmeye başladığı dönem olarak bilinmektedir. Bu algının "bırakınız yapsınlar" anlayışı ve buna paralel olarak sermayenin mümkün olduğunca "kâr" oranlarını artırma isteği sonucu, insanların artan oranda fakirleştiği/yoksullaştığı/sosyal yardıma muhtaç hale geldiği görülmektedir. Gerçekten de verilere bakılınca, dünyanın, günlük bir doların altında yaşayan insanların sayısının bir milyarın üzerinde olduğu ve günlük iki dolarla geçinen insanların miktarının da üç milyar dolaylarında bulunduğu bir yoksulluk ve sefalet tablosu ile karşı karşıya bulunduğu anlaşılmaktadır.

Özellikle 1980 sonrası dönem, Türkiye'nin de dünyada yaşanan yeni-liberal dalgadan etkilendiği yıllar olarak kayıtlara geçmiştir. Bu yıllarla birlikte, benimsenen yeni-liberal anlayışın etkisiyle, bir yandan gelir dağılımı açısından sıkıntılar baş göstermeye başlamış; gelir dağılımında en alt ile en üst kesimler arasındaki farklar gittikçe artmış; diğer yandan da, gerek şehirleşmenin beraberinde getirmiş olduğu nedenlerle şehrin kırsal kökenli kenar mahallelerinde ve gerekse diğer nedenlerle sosyal yardıma muhtaç duruma düşen insanların sayısında artışlar görülmüştür. Bunlar nedeniyle, devletin sosyal yardım alanındaki politikaları daha bir önem kazanmıştır. Bu çerçevede devlet, merkezi olarak "kamusal sosyal yardım" hamleleri ile sosyal yardıma muhtaç olanlarla daha bir ilgilenmiştir.

Bu makale, 1980 sonrasında günümüze gelen süreçte, devletin merkezi kuruluşlar eliyle, başka bir ifade ile "kamusal sosyal yardım"larla muhtaç durumda olanlara yönelik ortaya koymuş olduğu politikaları ve uygulamaları analiz etmektedir.

1. SOSYAL YARDIM

1.1. Kavram

Sosyal yardım, değişik isimler adı altında tarihin ilk devirlerinden beri varlığını sürdürmektedir. Ancak, "sosyal yardım"

* Arş.Gör., İstanbul Üniversitesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

isminin sahneye çıkışı –kesin çizgileriyle bilinmese de- sanayileşme döneminin ürünüdür. Bu açıdan, modern anlamda sosyal yardımın, sanayileşme sürecinde özellikle gelirin yeniden dağıtım aşamasında işlevsellik kazanan bir vasıta olarak varlığını yıllardır sürdürdüğü kaydedilmektedir (Karakaş, 1999: 42).

Sosyal yardım kavramı, en kısa ve en genel anlamda, muhtaç durumda olan kişilere belirli çerçeveler içerisinde maddi veya maddi olmayan, aynı veya nakdi yardımların sağlanması anlamına gelmektedir. Ancak, zamanla sosyal yardım kavramının algılanmasında ve kavranmasında dalgalanmalar ve çeşitlenmeler meydana gelmiştir. Bunda, sosyal yardımla eşdeğer olarak kabul edilebilecek olan bazı diğer kavramların etkisi söz konusudur.

1.2. Sosyal Yardım, “Yoksulluk” ve “Fakirlik”

Sosyal yardım denilince akla gelen en önemli iki kavram “yoksulluk” ve “fakirlik” olmaktadır. Sosyal yardım kavramı, genelde, yoksul kişilere aynı veya nakdi yardım yapılması işlemi olmasından dolayı, yoksulluğu ve yoksul kişileri çağırıştırılmaktadır (İkizoğlu, 2000: 1). Başka bir ifade ile, sosyal yardım hizmetlerine ihtiyaç duyanın temel belirleyicisi, yoksulluktur (Atalay, 2001: 1). Bu anlamda, sosyal yardım, modern devletin yoksul kesimleri koruyucu yöndeki sosyal sorumluluklarının bir gereği olarak algılanmakta ve genellikle “yoksul programları” şeklinde nitelenmektedir (Demirbilek, 2005: 287).

Diğer taraftan, yoksulluğun literatürdeki kullanılışı, sosyal yardıma nazaran çok yenidir. 1960 öncesi dönemdeki sosyal sorunlarla ilgili kitaplarda, yoksulluk konusundan fazla söz edilmediği; sosyal refahla ilgili bazı kitaplarda ve edebiyat dünyası dışında sosyoloji literatüründe de yoksulluk olgusunun adeta mevcut olmadığı ifade edilmektedir (Koşar, 2000: 19). Dolayısıyla, “yoksulluk” kavramının çok yeni olduğunu, günümüzde kullanılan kavram olarak yoksullukla kastedilen mananın ise tarih içerisinde “(sosyal) yardım” kavramıyla karşılanmış olabileceği söylenebilir.

“Yoksulluk” denilince, genel olarak akla gelen şeyler ise, “zenginliğin karşıtı olan fakirlik yani sefalet, açlık, yokluk, muhtaçlık,

hayatla sürekli mücadele, hayatta kalabilme savaşı, temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılayamama, yeterli varlığa sahip olamama, kazançtan-gelirden mahrum olma ve geçici-kalıcı fakir-zaruret” (Seyyar, 2003: 40) halleri olmaktadır. Başka bir deyişle, yoksulluk, bütün yardıma muhtaç olanların “ortak paydası” (Koşar, 2000: 7) olarak da belirtilebilmektedir.

Sosyal yardım açısından ele alınabilecek ve aynı zamanda yoksul(luk) ile de ilinti kurulabilen bir diğer kavram “fakir/lik”tir. Uygulamada “fakir” ile “yoksul” arasında önemli bir fark olmasa da, tercihen yoksulların önceliğinden bahsedilmektedir (Armağan, 2003: 327).

Buradaki ayrım, fakir insanların birşeylere sahip olabileceğinden, ancak sahip olunanların belli bir sınırın altında olduğundan ve ihtiyaçları karşılamaya yetmediğinden söz edilmektedir. Diğer taraftan ise, yoksullar hemen hemen hiçbir şeye sahip değildirler ya da yoksulların yok denecek kadar az şeyleri vardır; yardım görmeden geçinmeleri mümkün değildir ve ihtiyaçlarını kendi başlarına temin etmekten mahrumdurlar.

Örneğin, Almanya’da fakirlik, ortalama gelire tanımlanır. Ortalama net gelirin yarısından az gelire sahip olanlar, temel gereksinimlerini karşılayamayacakları için, fakir kabul edilirler (Nyang et.al., 2002: 150). Yine fakirlik, “aç olmak, barınak ve giyim ihtiyacı olmak, hasta ve bakımını karşılayamamak ve okuma-yazma işinden mahrum olacak durumda olmak” (WB, 2000: 15) çerçevesinden tanımlanabilmektedir.

2. KAMUSAL SOSYAL YARDIM VE AKTÖRLERİ

2.1. Kavram

Sosyal yardım denilince akla gelen en önemli özellik, kişinin kendi imkânlarıyla ihtiyacını yerine getirmekten yoksun olmasıdır. İşte kendi şahsi teşebbüsü ile ihtiyacını telafi gücünden mahrum olanlara “devlet” kurumlarınca yardım yapılmaktadır (Duru, 1939: 10). Bu yardımların

devletin “merkezi” kurumlarınca yapılması, “kamusal sosyal yardım” olarak nitelenebilmektedir.

“Kamusal sosyal yardım”da en önemli çerçeve, yardımların “bütünüyle” devlet eliyle finanse ediliyor olmasıdır (ARICI, 2004: 584). Ancak, Türkiye örneğindeki gibi, 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan yola çıkılarak, hükümetlerin kamusal sosyal yardımları gönüllü kaynaklara dayandırma eğilimi söz konusu olabilmektedir (Çengelci, 1985: 30).

Buna ilave olarak, yerel idarelerin sosyal yardım sahasında, mali güçlerinin yetmeyeceği ve ayrıca eşit güce sahip olamayan yerel idarelerin yapacakları farklı yardımların vatandaşlar arasında ayrıcalıklara sebep olabileceği şeklinde yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımlar ile böylece, sosyal yardımların esas itibarıyla kamusal sosyal yardımlar olarak yapılması düşünülmektedir (Nadaroğlu, 1978: 96).

“Hak” ekseninde bir değerlendirme yapıldığında ise, kamusal sosyal yardımlarla birlikte, artık keyfilik üzerine yani kamu organlarının takdirine kalmış ve yardımseverlik duygularıyla işleyen hüviyeti söz konusu olmamakta, aksine “hukuki” müeyyideler etrafında kamusal sosyal yardım işlemektedir (Dilic, 1991: 53).

2.2. Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım ve Kuruluşları

Türkiye’de kamusal sosyal yardım denilince ele alınan belli başlı kuruluşlar veya yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlar, yakın zamanda genel müdürlük halini alan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM) bünyesinde yapılan sosyal yardımlar; SHÇEK Ayni ve Nakdi yardımları; yeşil kart ve emekli sandığı (2022 sayılı Kanun) bünyesinde yapılan sosyal yardımlar ve Vakıflar Genel Müdürlüğü eli ile yapılan sosyal yardımlar şeklinde sıralanabilmektedir.

2.2.1. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü

SYDGM, esas itibarıyla 1986 yılında çıkarılan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik (SYDT) Kanunu’nun bir uzantısıdır. Kanun çerçevesinde, amacı, hiçbir sosyal sigorta programının içinde olmayan

ve acil muhtaç durumda bulunanlara ayni ve nakdi olarak yardım yapılması olan SYDT Fonu kurulmuş (ARIN, 2004: 87), bunların toplumda işleyişini sağlamak amacıyla da SYD Vakıfları “devlet baba” (Saran, 1990: 427) algısı içerisinde Türkiye’deki 931 şubesinde sosyal yardım faaliyetleri ile kendisine yer edinmiştir. 1 Aralık 2004 tarihli 5263 sayılı Kanun ile de yeni isim ve kuruluş olarak SYDGM ortaya çıkmıştır (DPT, 2006a: 44).

SYDGM bünyesindeki SYD Vakıfları sayesinde ortaya çıkan en önemli avantaj, yardımların yapılmasında hızlı bir sürecin uygulanma potansiyelinin bulunmasıdır. Çünkü, yardımlarla ilgili kararların, SYD Vakıfları’nın il ve ilçede oluşturulan “mütevelli heyeti” tarafından ve ihtiyaç sahibi bilinerek yapılması dolayısıyla, hızlı harekete geçme imkanı doğmaktadır (Ekin, Alper ve Akgeyik, 1999: 135).

2.2.2. SHÇEK Aynî ve Nakdî Yardımları

1961 yılından beri kurulması teklif edilmesine, Kalkınma Planları’nda yer almasına ve çok defa da TBMM’ye sevk edilen bir kanun tasarısı olmasına rağmen, ancak 1983 yılında kanunlaşmış kurulabilen SHÇEK (Çengelci, 1985: 41), kendi bünyesinde ayni ve nakdi yardımlar çerçevesinde sosyal yardımlar yapmaktadır.

SHÇEK bünyesinde ayni ve nakdi yardımların en önemli özelliği, ayni ve nakdi yardımlardan, ilgili yönetmelik esaslarına göre korunma kararına bakılmaksızın, öncelikle korunmaya muhtaçlık özelliklerini taşıyan çocukların yararlandırılmasıdır (SHÇEK, 20 Ekim 2007: 2). Görüldüğü gibi, ayni ve nakdi yardımlarda -özellikle uygulamalarla da anlaşılabilen- tek muhatap kitlesi korunmaya muhtaç çocuklar olmaktadır. Buradaki temel amaç, aile birliğini korumak şeklinde ifade edilmektedir. Böylece, çocuğun kendi evinde kalması sağlanacak; kendi evinin dışında bir kuruma gönderilmesi yerine ailesi yanında hayatına devamı temin edilmiş olacaktır (SHÇEK, 20 Ekim 2007: 1).

Diğer taraftan, SHÇEK, ülke genelindeki yaygın bir örgütlenmeye ve deneyimli personellerine rağmen, temel yoksunluklara karşı

bütünüyle hizmet üretememiş olması açısından eleştirilmektedir (Türkcan, 2003: 84).

2.2.3. Yeşil Kart Uygulaması

Kamusal sosyal yardım kapsamında değerlendirilebilecek diğer bir uygulama da “yeşil kart”tır. Yeşil kart uygulamasını, sağlık hizmetleriyle ilintili olmasına rağmen, “sosyal yardım” kapsamında ele almanın mantığı, yeşil kart sahibi olabilmenin yolunun “muhtaçlık” esasına dayalı olması ve daha da önemlisi, kriterin “yoksulluk” ekseninde işlemesidir. Bu açıdan yeşil kart uygulaması, sosyal yardıma muhtaç olan kişilere devlet eliyle yapılan bir tür aynı nitelikli kamusal sosyal yardımdır.

1992 yılında yoksulların sağlık hizmetini karşılamak amacıyla başlatılan ve 1998 yılında sokak çocuklarının da kapsama alanına alındığı yeşil kart¹ sisteminde, yararlanma koşulu, iki ana noktada toplanmıştır. Birinde, hiçbir sosyal sigorta sisteminden faydalanılmaması ve diğerinde de aylık gelirin, asgari ücretin üçte birinden az olması olarak belirtilmektedir (Arın, 2004: 86). Yeşil kart ile ilgili önemli bir nokta da, yeşil kartın “geçici” bir süreliğine işliyor olmasıdır. 3816 sayılı Kanun’un birinci maddesine göre, yeşil kart programı, genel sağlık sigortası sistemi kuruluncaya kadar “geçici” bir hizmet olarak takdim edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı, 20 Ekim 2007).

Diğer taraftan, yeşil kart uygulamasıyla ilgili iki temel eleştiri bulunmaktadır. Birincisi, uygulamanın kaynak tarafı ile ilgilidir. Sağlık Bakanlığı tarafından finanse edilen uygulama son derece sınırlı kaynaklarla işlediğinden, hastanelere ve diğer sağlık kuruluşlarına sağlık yardımı yapılamaması ile karşı karşıya kalılabilmektedir (Arın, 2004: 87). İkinci bir eleştiri de, yeşil kart uygulamasının “istismar” edilmesi üzerine olmaktadır. Son dönemlerde, yeşil kart uygulamaları gözden geçirilirken, “dört katlı apartmanında üç kiracısı, zemin katta

¹ Yeşil kart ile ilgili derinlemesi bir mülakat sistemi ile gerçekleştirilen bir alan araştırması için bkz.: Zehra Nurdan Atalay (2002), “Toward a New Welfare Regime in Turkey: The Green Card Scheme in Alliviation of Poverty,” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, S.B.E., Sosyoloji), Ankara.

marketi, kapısında okul servis aracı olan ‘yoksul’lara rastlanması” (Kılıç, 18 Ekim 2007), yeşil karttaki istismarın boyutunu göstermektedir.²

2.2.4. Emekli Sandığı (2022 Sayılı Kanun)

Kamusal sosyal yardımın diğer bir uygulama alanı, Emekli Sandığı ile gerçekleştirilmektedir. 1976 tarihli ve 2022 Sayılı “65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması” Hakkındaki Kanun, “muhtaç olmak koşulu ile, 65 yaşını doldurmuş yaşlılar ile 18 yaşından büyük özürsüzler ve kanunen bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşını tamamlamamış özürsüz yakını bulunan Türk vatandaşlarına aylık bağlanmasını” (Emekli Sandığı, 11 Ekim 2007) sağlamıştır. Sorumlu kuruluş ise, T.C. Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü’dür.

Üç ayda bir peşin olarak verilen aylık (madde 3) (Sosyal Güvenlik Kurumu, 11 Ekim 2007) ile yürütülen sosyal yardım faaliyetlerinin, sosyal yardım alanında merkezi idare içerisinde yetkili olan kurumlar arasında birlikteliğin, yeknesak bir teşkilatlanmanın henüz gerçekleşmemiş olmasından dolayı, devletin, sosyal yardımda üzerine düşenleri yerine getirme ve oluşan boşlukları doldurma noktasında önemli bir yerde durduğu söylenmektedir (Arıcı, 1999: 233).

2.2.5. Vakıflar Genel Müdürlüğü

Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılan sosyal yardım faaliyetleri, “kamusal sosyal yardım”ın diğer bir ayağını oluşturmaktadır. 227 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname (KHK) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne verilen sosyal yardım hizmetleri ekseninde (madde 2, 13) (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 11 Ekim 2007), “...

² Yeşil kart alanların genel profilini yansıtmaması açısından, kişileri birçok yönden (doğum yerleri, yaş, medeni hal, eğitim durumu, gelir seviyeleri, harcama düzeyleri, konut durumları, aile büyüklükleri, özürsüz ve bakıma muhtaçlıkları, çocuk sayıları gibi) değerlendirmeye tabi tutan bir alan araştırması için bkz.: Refay Satır (2003), *Kamu Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Bursa İli Örneği ile Yeşil Kart Uygulaması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, S.B.E.), Sakarya.

fakirlerin doyurulması için açılmış olan imaretler (aşocakları), yetenekli, zeki, çalışkan, fakir çocuklara sıhhatli bir öğrenim yapma olanağı sağlamak için açılan vakıf öğrenci yurtları, fakir ve muhtaç ilkokul öğrencileri için açılan kamplar, âmâ ve muhtaç durumda bulunan yoksul vatandaşlara aylık nakdi yardımlar” (Ateş, 1982: 73) yapılmaktadır.

Ayrıca, “Muhtaç Aylığı ve Vakıf İmaret Yönetmeliği” hükümleri çerçevesinde (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 11 Ekim 2007), aylık bağlanacak muhtaç, özürü ve yetim sayısı, her yıl Maliye Bakanlığı’nın görüşü alınarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce belirlenmektedir (DPT, 2006a: 43).

3. KAMUSAL SOSYAL YARDIMLARDA “DALGALANMA”, “SÜREKLİLİK” VE “DEĞİŞİM” (1980-2007)

1980 sonrası Türkiye’inde kamusal sosyal yardımın üç temel özelliği dikkat çekmektedir: Dalgalanma, süreklilik ve değişim.

3.1. Dalgalanma

Kamusal sosyal yardımlarda “dalgalanma” denilince anlaşılması gereken iki yön vardır: Birincisinde, kamusal sosyal yardımlarda dalgalanma, yapılan yardımların kimi zaman az, kimi zaman çok olması anlamına gelmektedir. İkincisinde ise, sosyal yardımların az veya çok olmasından öte, yapılan sosyal yardımların dağılımı/derli topluluğu ve sistemsizliği/sistemliliği söz konusu olmaktadır.

Buna göre, dünya ölçeğinde sosyal yardımlarda hem bir artışın hem de bir azalmanın varlığı dikkat çekmektedir. Sosyal yardım ve diğer sosyal güvenlik unsurları ile birlikte ele alınan sosyal harcamalara ayrılan fonlar önemli miktarlara ulaşmış durumdadır. Bazı ülkelerde kamu harcamalarının GSMH’ye oranı, ortalama olarak % 50'lere ulaşırken, sosyal harcamaların oranı ise GSMH'nin % 25'ini geçmiş görünmektedir (Özdemir, 2006: 154). OECD ortalaması % 20,7 olduğu 2003 yılında SOCX metodolojisine göre Türkiye'nin kamu sosyal harcamaları GSYİH'nin % 11,6'sıdır (Buğra ve Adar, 2007: 5). Diğer taraftan, özellikle 1990'lı ve 2000'li yıllarda sosyal harcamalarda gözlenen düşüşten dolayı, sosyal yardım harcamalarının ya sabit kaldığı

ya da düşüş eğiliminde olduğuna yönelik görüşlere de rastlanmaktadır (Temiz, 2004: 150).

Sosyal yardımın primsiz rejime oranla sosyal güvenlik sisteminde oldukça düşük bir yer tuttuğu (%2'den az) (İkizoğlu, 2001: 165) Türkiye’de, sosyal alana ayrılan bütçede artışın (ve aynı zamanda azalışın) söz konusu olduğu görülmektedir. 1980'ler ile birlikte, özellikle SHÇEK ve SYDGM aracılığıyla kamusal sosyal yardım harcamalarında bir artış katedildiği görülmektedir (Özdemir, 2006: 168). Bu durum, sosyal yardım için ayrılan kaynakları (Tablo 1) ve devlet bütçesinden sosyal yardım nitelikli transferlerin oransal dağılımını (Tablo 2) gösteren verilerle daha net anlaşılabilir. Öte yandan, bütün kamusal sosyal yardım kalemlerini ortaya koyan Tablo 3 ise, sosyal yardım harcamalarının artışı daha geniş göstermesi açısından önemli durmaktadır.

Tablo 1: Sosyal Yardım İçin Ayrılan Kaynaklar (1999-2001)

	1999	2000	2001
SYDT Fonu	132.460.9	322.793.6	429.000.0
Yeşil Kart (Sağlık Bakanlığı)	107.837.0	166.513.0	298.690.0
MEB	217.520.8	349.844.1	442.693.7
Emekli Sandığı	110.805.8	160.352.3	240.111.7
SHÇEK	42.709.2	64.080.9	66.180.4
Vakıflar Genel Müdürlüğü	0.0	10.506.9	15.760.1
Maliye Bakanlığı	28.902.4	40.130.6	71.743.9
GENEL TOPLAM (YTL)	640.235.7	1.114.221.2	1.564.449.8

Kaynak: Ümit Onat (2003), “Yoksulluk ve Sosyal Hizmet,” Yoksulluk Sempozyumu, C. II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yay., s. 13.

KAMUSAL SOSYAL YARDIM ANLAYIŞI (1980-2007)

Tablo 2: Devlet Bütçesinden Sosyal Yardım Niteliğindeki Transferler (%)

	1999	2000	2001
SYDT Fonu	20.69	28.97	27.42
Yeşil Kart (Sağlık Bakanlığı)	16.84	14.94	19.09
MEB	33.98	31.40	28.31
Emekli Sandığı	17.31	14.39	15.35
SHÇEK	6.67	5.75	4.23
Vakıflar Genel Müdürlüğü	0	0.94	1.01
Maliye Bakanlığı	4.51	3.60	4.59
GENEL TOPLAM	100	100	100

Kaynak: Nadir Özbek (2006), Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar, İstanbul, EGM Yay., s. 365.

Tablo 3: Türkiye’de Kamusal Sosyal Yardım Harcamaları (2003-2005)

KURUM	YARDIM TÜRÜ	2003			2004			2005		
		Kişi Sayısı	Gider (YTL)	Gider (ABD \$)	Kişi Sayısı	Gider (YTL)	Gider (ABD \$)	Kişi Sayısı	Gider (YTL)	Gider (ABD \$)
Emekli Sandığı Genel Müd.	Yaşlı-Malul ve Sakat Aylığı (2022 sayılı Kanun)	1.047.341	737.091.839	492.936.863	1.092.457	788.824.786	554.529.918	1.256.979	1.089.047.843	812.237.129
SHÇEK Genel Müdürlüğü	Aynı-Nakdi Yardım	13.253	9.9910.000	6.627.403	19.707	11.484.000	8.073.050	16.967	15.980.800	11.805.274
Vakıflar Genel Müdürlüğü	Muhtaç Yetim ve Özürlülere Maaş	1.163	1.907.000.	1.275.324	1.605	3.505.705	2.464.449	2.557	6.172.086	4.603.266
	İmarethane Hizmetleri	30.200	6.500.000	4.346.934	50.705	9.473.000	6.659.352	51.705	35.000.000	26.103.819
Sağlık Bakanlığı (1)	Yeşil Kart Uygulaması	13.296.108	648.300.000	433.556.515	13.418.569	678.600.000	477.043.837	10.811.554	1.701.000.000	1.268.645.585
SYDCM (Fonu)**	Tüm Sosyal Yardım Türü Uygulamalar	4.879.396	653.126.000	436.783.946	7.239.795	1.339.791.000	941.043.837	11.438.876	1.334.429.639	995.248.836
TOPLAM (2)		18.967.461	2.056.834.839	1.375.526.984	21.822.838	2.831.678.491	1.990.620.058	23.578.638	4.181.630.068	3.118.757.509
GSYİH ***			359.762.926.000			430.511.000.000			486.844.000.000	
TOPLAM/ GSYİH (%)			0,57			0,66			0,86	
GENEL NÜFUS (3)		70.691.500			71.608.500			72.519.500		
Yararlanan Kişi Sayısı (4) /Nüfus (%)		26,83			30,48			32,51		

Kaynak : DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT Yay., 2006, s. 95.

- (1) Kişi sayısı söz konusu yıldaki toplam yeşil kart sahibi kişi sayısını belirtmektedir.
(2) Belediyelerin yapmış olduğu sosyal yardım harcamaları veri yetersizliği nedeniyle toplamda yer alamamaktadır.
(3) Tahmini yıl sonu nüfus
(4) Sosyal yardım alan kişi sayısında mükerrerlik söz konusu olabilir.
* 2005 yılı Kasım ayı itibarıyla ** 2005 yılı için kişi sayısı tahmindir. *** 2005 yılı için tahmini değeri verilmiştir.

Tablolardan da anlaşılabilceği gibi, sosyal yardım alanındaki hareketlilik sadece artış trendinde olmamış, aynı zamanda belirli bir azalış da içinde barındırmıştır. Özellikle bu azalış, 2000’li yıllarla - miktar olarak artsa da (Tablo 1)- artışların oransal dağılımında (SYDT Fonu hariç) kendisini daha net hissettirmiştir (Tablo 2). Bu durum, kamusal sosyal yardımların tüm kalemlerinin bir arada ele alınması durumunda (Tablo 3), sosyal yardımların ayrı ayrı ele alındığındaki gibi aynı artış-azalış trendini göstermek yerine, özellikle 2003-2005 yılları arasında gerek sosyal yardım alanların genel nüfusa oranı açısından (2003’de %26,83, 2004’te %30,48 ve 2005’te %32,51) ve gerekse yapılan yardım miktarlarının GSYİH’ye oranı açısından (2003’de %0,57, 2004’te %0,66 ve 2005’te %0,86) sürekli bir artış eğilimi göstermektedir.

Artış veya azalış eğilimlerinin dışında, kamusal sosyal yardımın “dalgalanma” özelliğini izah ederken kullanılması gereken ikinci yön, kamusal sosyal yardımlardaki dağınık ve sistemsiz yapı üzerinedir. Gerek 1980 öncesi ve gerekse 1980 sonrası kamusal sosyal yardımların kurgusunu, hizmet yükümlülüklerini ve yetki, görev, bütçe, hizmet sunumu gibi alanlarda analizini yapmak zorluk arz etmektedir. Çünkü, kurumsal örgütlenmede (kısmî de olsa) dağınıklık bulunmakta ve aynı zamanda kamusal sosyal yardım uygulamalarında birbirlerinden ilintisiz kuruluşların varlığı dolayısıyla sistemsizlik göze çarpmaktadır (Türkcan, 2003: 77).

Örneğin, 3294 sayılı Kanun’a göre kurulan SYDT Fonu ile yine bu Kanun gereği il ve ilçelerde kurulan SYDV tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımların, 2828 sayılı Kanun esas alınarak SHÇEK tarafından verilen aynı ve nakdi yardımların, 2022 sayılı Kanun gereği Emekli Sandığı’nca verilen sosyal yardımların, Sağlık Bakanlığının bünyesindeki Yeşil Kart uygulamalarının ve diğer pek çok yasal düzenleme içinde yer alan çeşitli tip ve özellikteki sosyal yardımların, bir yandan kaynak, bir yandan örgütsel etkinlik, bir yandan da uygulama standartları bakımından ciddi bir dağınıklık görüntüsü verdiği ifade edilmektedir (Komisyon, 2004: 88).

Sonuçta, kamusal sosyal yardımların bahsedilen bu iki yönü, onun “dalgalanma” özelliği ile izah edilebilmektedir. Bunun birinci yönü,

artış-azalış denklemi ile ilgilidir. Buna göre, bir yandan sosyal yardım harcamalarında; bütçeden sosyal yardıma ayrılan paylarda ve diğer kalemlerde sosyal yardıma düşen payların artması ve diğer yandan da azalma eğilimi göstermesi söz konusu olabilmektedir. İkinci yönünde ise, kamusal sosyal yardımların kurumsal anlamda kurgulanmasında bir dağınıklık ve uygulanmasında bir sistemsizlik öne çıkmaktadır. Kamusal yardımlardaki bu “dalgalanma” özelliğinden dolayı olsa gerek, Türkiye, Koray tarafından “sosyal vaatler devleti” (Ersöz, 2006: 41) olarak adlandırılabilmiştir.

3.2. Süreklilik

1980 sonrası Türkiye’sinin kamusal sosyal yardımlarında bir “süreklilik” de söz konusudur. Çünkü kamusal sosyal yardımlar, az veya çok, dağınık veya derli toplu, sistemli ve sistemsiz şekillerle de olsa “devam” etmektedir. Kamusal sosyal yardımlarda süreklilik, yapılan sosyal yardımların, “genel manada” muhtaçlara iletilmesinin hem prensipte ve yasalarda geçerliliğini koruduğu, hem de uygulamanın devam ettiği anlamına gelmektedir. İşte, bu çerçevelerden bakıldığında, Türkiye’de 1980-2007 dönemi içerisinde kamusal sosyal yardımların “süreklilik” arz ettiği söylenebilir.

Kamusal sosyal yardımlarda sürekliliğe işaret eden husus, sosyal yardıma muhtaç olanların, geçen süreç içerisinde muhtaçlıkları geçmediği müddetçe, muhtaç olarak değerlendirilmeye tabi tutulmalarıdır. Bu hususların anlaşılabilmesi için, birinci olarak, kamusal sosyal yardım kurumlarının verilerine bakmak; ikinci olarak ise bir öncekine paralel bir şekilde “muhtaç” algısının kamusal sosyal yardım kurumlarınca ve yasalarca nasıl algılandığına göz atmak gerekecektir.

1987 yılının ikinci yarısından beri uygulanmakta olan SHÇEK aynı ve nakdi yardımları (DPT, 2001: 58), günümüzde de devam etmesi açısından “süreklilik” arz eden bir yapıya sahiptir. Bu yapı, görülebileceği gibi (Tablo 4 ve Tablo 5) sadece devam etmekle kalmamakta, aynı zamanda artış eğilimi de göstermektedir.

Tablo 4: SHÇEK Aynî ve Nakdî Yardımları (2001-2007)

Yıllar	Yardım Yapılan Kişi Sayısı	Harcanan Ödenek (YTL)
2001	11.615	2.909.469
2002	12.075	5.233.236
2003	13.253	9.909.913
2004	21.817	11.434.000
2005	19.735	15.980.800
2006	27.319	41.000.000
2007	-----	48.225.000*

Kaynak: Hasan Mutlu (SHÇEK Sosyal Yardım Daire Başkanı), (Elden), 4 Nisan 2007.

* Ayrılan bütçe

Tablo 5: Kişi Başına Aylık Olarak Yapılan Ayni ve Nakdi Yardım Miktarları (2002-2006)

Dönem	Yardım Miktarları
2002 Ocak-Haziran Dönemi	57.570.000 TL
2002 Temmuz-Aralık Dönemi	62.035.000 TL
2003 Ocak-Aralık Dönemi	65.170.000 TL
2004 Ocak-Haziran Dönemi	69.198.000 TL
2004 Temmuz-Aralık Dönemi	73.359.000 TL
2005*	158.080.000 TL
2006 (ikinci yarısı)**	170.03 YTL

Kaynak: SHÇEK (2004), **Tanıtım Raporu**, Ankara, SHÇEK Eğitim Merkezi Başkanlığı Yay., Kasım, s. 36.

* DPT (2006), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yay., s. 46.

** DPT (3 Ekim 2007), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: 2007 Yılı Programı**, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007.pdf>, s. 213.

Kamusal sosyal yardımlardaki süreklilik, SYD Vakıfları üzerinden işleyen sosyal yardım uygulamalarında da görülebilmektedir. SYDF'den 1997-2000 yılları arasında 15 milyon kişinin yararlandığı ve bunlar için toplam 637 trilyon 164 milyar TL harcadığı; aynı dönemde, doğal afetlerden zarar görenlere de 270 trilyon 395 milyar TL kaynak aktarıldığı bilinmektedir (Abay, 2004: 89). 2000'li yıllardan sonra da bu

aktarımların -kimi zaman artarak ve kimi zaman da azalarak- devam ettiği anlaşılmaktadır (Tablo 6).

Tablo 6: SYDGM'den SYD Vakıfları'na Yapılan Aktarmalar (2003-2006)

Yıllar	Sosyal Yardım (YTL)	Burs Yardımı (YTL)	Kömür Yardımı (Aile Sayısı)
2003	44.206.939	113.878.857	1.096.488
2004	14.014.760	136.803.426	1.610.170.
2005	9.501.799	92.750.246	1.831.234
2006	12.525.316	58.076.907	1.773.628

Kaynak: SYDGM (4 Nisan 2007), "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Yapılan Aktarmalar," (Talep Üzerine Posta Yolu İle).

Kamusal sosyal yardımda süreklilik özelliğinin görülebileceği diğer bir uygulama alanı, 2002 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan aylık maaşlardır (Tablo 7).

Tablo 7: 2002 Sayılı Kanun Çerçevesinde Ödenen Aylıklar (1992-2007)

Yıl	Toplam		Yaşlılık		Malüllük		Sakatlık	
	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar	Kişi	Tutar
1992	680.867	1.549.491,00	510.155	1.174.830,00	46.716	102.160,00	123.996	272.501,00
1993	782.802	2.666.169,00	586.202	2.019.457,00	52.139	171.509,00	144.461	475.203,00
1994	842.578	3.465.969,00	625.659	2.602.561,00	56.256	224.092,00	160.663	639.316,00
1995	868.204	4.584.992,00	642.476	3.443.017,00	57.732	291.207,00	167.996	850.768,00
1996	879.543	9.104.152,00	650.381	6.825.269,00	58.150	575.083,00	171.012	1.703.800,00
1997	905.912	16.475.014,00	670.257	12.360.695,00	59.372	1.030.902,00	176.283	3.083.417,00
1998	920.455	47.359.017,00	682.985	35.568.925,00	59.822	2.944.210,00	177.648	8.845.882,00
1999	937.878	96.726.802,00	700.583	73.265.459,00	60.206	5.877.838,00	177.089	17.583.505,00
2000	951.717	142.666.188,00	709.356	108.239.565,00	62.237	8.729.193,00	180.124	25.697.430,00
2001	967.503	215.760.330,00	716.778	163.065.131,00	65.147	13.490.447,00	185.578	39.204.752,00

2002	1.008.846	311.622.710,00	746.468	234.766.133,00	68.598	19.863.694,00	193.780	56.992.883,00
2003	1.047.341	737.091.839,00	770.204	551.986.450,00	72.805	48.105.959,00	204.332	136.999.430,00
2004	1.092.457	788.824.786,00	792.046	585.861.163,00	79.811	53.206.010,00	220.600	149.757.612,00
2005	1.266.268	1.003.882.239,36	938.677	664.500.167,76	84.072	88.127.785,20	243.519	251.254.286,40
2006	1.243.878	1.284.823.461,87	927.077	747.351.963,70	82.891	159.842.641,67	233.910	377.628.856,50
31.03. 2007	1.246.120	357.299.913,40	925.409	200.666.595,77	84.187	54.464.303,13	236.524	102.168.614,50

Kaynak: Emekli Sandığı (19 Ekim 2007), (Çevrimiçi)
http://www.emekli.gov.tr/ISTATISTIK/index.html.

Diğer taraftan, Türkiye'nin yaşlanma trendine girdiği, 2020 yılında Türkiye'de 65 yaş ve üzeri grubunun toplam nüfus içindeki payının %8,8 olarak beklendiği, bunun 12 milyon kişiye tekabül ettiği (Seyyar, 2006: 192); yaşlı bağımlılık oranının 2025'te (Tablo 8) %13,1 olarak tahmin edildiği düşünülecek olursa, kamusal sosyal yardımların "yaşlılık" ayağında da süreklilik özelliğine sahip olduğu anlaşılabilir.

Tablo 8: Türkiye'de Yaşlı Bağımlılık Oranı (1975-2050)

Yıllar	Yaşlı Bağımlılık Oranı
1975	8,3
2000	8,8
2025	13,1
2050	27,2

Kaynak: DPT (2006), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik**

Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, DPT Yay., s. 36.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılan sosyal yardım uygulamaları da, süreklilik özelliğini temsil etmektedir. 2005 yılında aylık bağlanan özür, muhtaç ve yetim sayısı, 3000 kişi ve bunlara verilen aylık miktar ise 194,40 YTL olarak tespit edilmiştir (DPT, 2006a: 44).

Kamusal sosyal yardımın "süreklilik" niteliğini anlamlandırmada ikinci yön, "muhtaçlık" ölçütlerindeki süreklilik üzerinedir. Bu durum, aynı zamanda muhtaç olanların bir "hakka" sahip olup olmaması algısıyla da ilintilidir. Son dönemlerde uygulanmaya başlanan, ilköğretimde ders kitaplarının parasız olarak dağıtılması, bu görüşü yansıtan bir hamle olarak algılanmaktadır (Buğra, 2007: 157-158).

Sonuçta, devlet, bir yandan muhtaçların muhtaçlıklarını bir "hak" olarak ele alarak, diğer yandan da muhtaçlıkları gidermeye devam etme yönünde uygulamalar seğileyerek, kamusal sosyal yardımda süreklilik niteliğini ortaya koymaktadır. Bundan dolayıdır ki, devlet, kamusal sosyal yardım çerçevesinde, çeşitli sebeplerle muhtaç duruma düşmüş toplum üyelerine "devamlı olarak vergi gelirleri" (Kurtuluş, 1994: 440) ile finanse edilen bir sistem uygulamaktadır.

3.3. Değişim

Kamusal sosyal yardımların 1980 sonrası Türkiye açısından bir diğer niteliği, onun "değişim" özelliğidir. Kamusal sosyal yardımlarda "değişim" ile belirtmek istenen, sosyal yardımların gerek yasal anlamda ve gerekse pratikte ele alınış biçiminde zaman içerisinde oluşabilecek değişikliklerdir. Dolayısıyla "değişim" iki yönlüdür: Yasal çerçevede ve uygulamada. Bu iki değişimin sonucu, kamusal sosyal yardımların -yukarıda bahsedilen- "süreklilik" ve "dalgalanma" özelliğini etkileyebilmektedir.

Buna göre, sosyal yardımlarda yasal anlamda yapılacak bir değişiklik, örneğin muhtaçlık kriterini değiştirebilir veya daha da önemlisi "sosyal yardım"ın devlet eliyle yapılmasının anayasal bir "görev" olması yönündeki hükümlerini ortadan kaldırabilir. Değişimin bu ayağı, bu anlamda, kamusal sosyal yardımların "sürekliliği"ni tehdit edebilecek potansiyele sahiptir.

Değişimin ikinci ayağı, kamusal sosyal yardımların "dalgalanma" özelliği ile çakışma ihtimalini içinde barındırmaktadır. Buna göre, örneğin sosyal yardım miktarlarında herhangi bir değişim veya sosyal

yardım kurumlarının sisteminde bir değişiklik, beraberinde, kamusal sosyal yardımların “dalgalanma” özelliğini etkileyecektir.

Sosyal yardımlardaki dağınıklık ve sistemsizlik (dalgalanma), beraberinde sosyal yardım alanında çeşitli düzenlemelerin yapılması gerektiği yönünde kuvvetli bir zemin hazırlamıştır. Bu zemin, -daha evvel de gündemde olmasına rağmen- 2000’li yıllarla birlikte, kendisine yasal anlamda yer bulmaya başlamıştır. Bunun neticesinde, gerek kamu yönetiminde reformun ve gerekse sosyal güvenlik sisteminin yeniden düzenlenmesine dönük çalışmaların ortaya çıktığı görülmüştür. Bu anlamda, kamusal sosyal yardımlarda bir “değişiklik” söz konusu olmuştur.

Bu çerçevede, “Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanunu Tasarısı Taslağı”, “sosyal güvenlik sistemi ile bütünleşik bir yapıda sosyal yardımlara ilişkin temel ilkeleri belirlemek, sosyal yardımlara ilişkin ulusal ortak veri tabanını oluşturmak, bu alandaki kamu kaynağının etkin kullanılmasını ve objektif yararlanma ölçütlerine göre adil ve ulaşılabilir kılınmasını sağlamak, yapılacak sosyal yardımları ve primsiz ödemeleri, bu yardım ve ödemelerden yararlanacak kişileri, yararlanma koşullarını belirlemek ve diğer hususlara ilişkin usul ve esasları düzenlemek” (madde 1) (ÇSGB, 10 Nisan 2007) amaçlarına yönelik bir dizi değişikliğin gerçekleştirilmeye çalışılması yönünde çabalar olarak görülmektedir.

SONUÇ

1980 sonrasında günümüze gelen süreçte, Türkiye’de “kamusal sosyal yardım” alanında üç temel dinamik/nitelik söz konusudur. Bunların birincisi, kamusal sosyal yardımın “dalgalanma” karakterli olarak işlemesiyle ilgilidir. Buna göre, merkezi kuruluşlar tarafından yapılan sosyal yardımların, kimi zaman çok, kimi zaman az yapılması ve kimi zaman dağınık ve sistemsiz, kimi zaman da disiplinli ve sistemli bir şekilde işlemesi söz konusu olmaktadır.

1980 sonrası Türkiye’de kamusal sosyal yardımların ikinci niteliği, onun “süreklilik” karakteri ile açıklanabilir. Buna göre, kamusal sosyal yardımlar, az veya çok, dağınık veya sistemli şekillerde olsun, şu

veya bu şekilde “devamlılık” arz etmektedir. Başka bir ifade ile, muhtaç durumda olanların muhtaçlıklarının gerek yasalarda ve gerekse kamusal sosyal yardım kuruluşlarınca uygulanan yardım programlarında meşru olarak kabul edilmeye devam edilmesinden dolayı, yine kamusal sosyal yardımlarda bir “süreklilik” söz konusu olmaktadır.

Kamusal sosyal yardımların bu dönem açısından üçüncü bir niteliği de, “değişim” ekseninde işlemesidir. Buna göre, sosyal yardımlar, gerek yasal ve gerekse pratik anlamda zaman içerisinde bazı değişimlere tabi tutulmuşlardır. Son dönemlerdeki reform çalışmaları bu özelliği yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abay, Ali Rıza (2004), “Bir Sosyal Politika Olarak Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yeri,” **Sivil Toplum**, C. II, S. 6-7, Nisan-Eylül, s. 77-92.
- Arıcı, Kadir (1999), **Sosyal Güvenlik Dersleri**, Ankara, Sargın Ofset.
- (2004), “Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması,” **I. Sosyal Hizmetler Şurası**, Ankara, SHÇEK Yay., 19-21 Nisan, s. 583-592.
- Arın, Tülay (2004), “Refah Devleti: Sosyal Güvenliğin Yoksulluğu,” **Neoliberalizmin Tahribatı 2**, Haz. Neşecan Balkan ve Sungur Savran, İstanbul, Metis Yay., s. 68-93.
- Armağan, Cemal (2003), “Yoksullukla Mücadelede Ahlakî ve Dinî Eylem Olarak İnfâkın Rolü,” **Yoksulluk Sempozyumu**, C. II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yay., s. 324-339.
- Atalay, Tuna (2001), “Belediye Yasaları Çerçevesinde Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Yardım Görevlerine İlişkin Bir Değerlendirme,” **Sosyal Hizmetler Dergisi**, C. I, S. 12, Nisan, s. 1-8.
- Atalay, Zehra Nurdan (2002), “Toward a New Welfare Regime in Turkey: The Green Card Scheme in Alliviation of Poverty,” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, S.B.E., Sosyoloji), Ankara.
- Buğra, Ayşe (2007), “AKP Döneminde Sosyal Politika ve Vatandaşlık,” **Toplum ve Bilim**, S. 108, 2007, s. 143-166.

- Buğra, Ayşe ve Sinem Adar (2007), "Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi," **Sosyal Politika Forumu, Nisan 2007**, (Çevrimiçi) http://www.spf.boun.edu.tr/docs/SocialPolicyWatch_Rapor_TR_.pdf, 05.08.2008.
- Çengelci, Ethem (1985), "Türkiye'de Sosyal Yardımlar: Bir Model Geliştirme Denemesi," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, S.B.F.), Ankara.
- ÇSGB (10 Nisan 2007), "Sosyal Yardımlar ve Primsiz Ödemeler Kanunu Tasarısı Taslağı," (Çevrimiçi) www.calisma.gov.tr/birimler/sgk_web/html/sosyrpodekanuntasaritaslak.pdf.
- Demirbilek, Sevda (2005), **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi**, İstanbul, Legal Yay.
- Dilik, Sait (1991), **Sosyal Güvenlik**, Ankara, Kamu-İş Yay.
- DPT (2001), **8. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yay., No: 2593.
- DPT (2006a), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, DPT Yay.
- DPT (2006b), **9. Kalkınma Planı (2007-2013)**, Ankara, DPT Yay.
- DPT (3 Ekim 2007), **Dokuzuncu Kalkınma Planı: 2007 Yılı Programı**, (Çevrimiçi) <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2007.pdf>.
- Duru, M. Celal (1939), **Sosyal Yardım: Prensipleri ve Tatbikleri**, İstanbul, Ebüzziya Mat.
- Ekin, Nusret, Yusuf Alper ve Tekin Akgeyik (1999), **Türk Sosyal Güvenlik Sistemi'nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma**, İstanbul, İTO Yay., No: 1999-69.
- Emekli Sandığı (11 Ekim 2007), (Çevrimiçi) <http://www.emekli.gov.tr/2022.html>.
- Emekli Sandığı (19 Ekim 2007), (Çevrimiçi) <http://www.emekli.gov.tr/ISTATISTIK/index.html>.
- Ersöz, Halis Yunus (2006), "Sosyal Devletten Gönüllü Sivil Topluma," **Sosyal Politikalar Dergisi**, S.1, Güz, s. 39-41.
- İkizoğlu, Musa (2000), "Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma," (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, S.B.E.), Ankara.
- (2001), "Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamalarının Bugünkü Durumu," **İnsani Gelişme ve Sosyal Hizmet; Prof. Dr. Nesrin Koşar'a Armağan**, Haz. Kasım Karataş ve Çiğdem Arıkan, Ankara, Hacettepe Üniversitesi S.H.Y.O. Yay., No: 009, s. 161-169.

- Karataş, Kasım (1999), "Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri," **Yaşam Boyu Sosyal Hizmet; Prof.Dr. Sema Kut'a Armağan**, Ed. Nesrin G. Koşar, Ankara, Hacettepe Üniversitesi S.H.Y.O. Yay., No: 004, s. 33-43.
- Kılıç, Suat (18 Ekim 2007), "Yeşil Kart İstismarı," (Çevrimiçi) <http://www2.vatanim.com.tr/root.vatan?exec=yazardetay&sid=&Newsid=45439&Categoryid=4&wid=52>.
- Komasyon (2004), "Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Sosyal Hizmetlerin Yeniden Yapılandırılması; Ön Komisyon Raporu," **Birinci Sosyal Hizmetler Şurası, 19-21 Nisan 2004**, Ankara, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yay., s. 85-94.
- Koşar, Nesrin G. (2000), **Sosyal Hizmetlerde Sosyal Yardım Alanı**, Ankara, Şafak Mat.
- Kurtuluş, Berrak (1994), "Sosyal Güvenliğin Vergi Gelirleriyle Finansmanında Gelirin Yeniden Dağılımı ve Türkiye Örneği," **İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Prof. Dr. Sabahaddin Zaim'e Armağan**, 1994/B-3, C. 1-4, s. 437-444.
- Mutlu, Hasan (4 Nisan 2007), (SHÇEK Sosyal Yardım Daire Başkanı), (Elden).
- Nadaroğlu, Halil (1978), **Mahalli İdareler: Felsefesi, Ekonomisi, Uygulaması**, İstanbul, Sermet Mat.
- Nyang, Süleyman et.al. (2002), **Globalleşme Bir Aldatmaca mı?**, Çev. Havva Karataş-Keleş et.al., İstanbul, İnkılab Yay.
- Onat, Ümit (2003), "Yoksulluk ve Sosyal Hizmet," **Yoksulluk Sempozyumu**, C. II, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yay., s. 8-21.
- Özbek, Nadir (2006), **Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**, İstanbul, EGM Yay.
- Özdemir, Süleyman (2006), "Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi," **Sosyal Siyaset Konferansları, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan**, 50. Kitap, s. 153-204.
- Saran, Mehmet Ulvi (1990), **Vakıf Statüsünün İşlev ve Gereklere Açısından Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları**, (Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, TODAİE), Ankara.
- Satır, Refay (2003), **Kamu Sosyal Güvenlik Harcamaları ve Bursa İli Örneği ile Yeşil Kart Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, S.B.E.), Sakarya.
- SHÇEK (20 Ekim 2007), "Ayni Nakdi Yardım Uygulamaları," (Çevrimiçi) http://www.shcek.gov.tr/Kurumsal_Bilgi/Mevzuat/genelge/yeniler/ayninakdi/2006_9.doc.

KAMUSAL SOSYAL YARDIM ANLAYIŞI (1980-2007)

- SHÇEK (2004), **Tanıtım Raporu**, Ankara, SHÇEK Eğitim Merkezi Başkanlığı Yay., Kasım.
- Seyyar, Ali (2003), "Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele," **Yoksulluk Sempozyumu**, C.I, İstanbul, Deniz Feneri Derneği Yay., 2003, s. 38-69.
- (2006), **Değişen Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politikalar**, İstanbul, Değişim Yay.
- Sosyal Güvenlik Kurumu (11 Ekim 2007), "2022 Sayılı Kanun," (Çevrimiçi) <http://www.emekli.gov.tr/2022Kanun.html>.
- SYDGM (4 Nisan 2007), "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Yapılan Aktarmalar," (Talep Üzerine Posta Yolu İle).
- T.C. Sağlık Bakanlığı (20 Ekim 2007), "Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından Karşılanması Hakkında Kanun," (Çevrimiçi) <http://www.saglik.gov.tr/TR/MevzuatGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF19B190F8AB49BC8D>.
- Temiz, Hasan Ejder (2004), **Küreselleşmenin Sosyal Boyutları ve Türkiye Açısından Etkileri**, Ankara, Birleşik Metal İşçileri Sendikası Genel-İş Mat.
- Türkcan, Rıza (2003), **Yerel Yönetimlerde Sosyal Yardım Hizmetleri**, (Yayınlanmamış Lisansüstü Uzmanlık Tezi, TODAİE), Ankara.
- Vakıflar Genel Müdürlüğü (11 Ekim 2007), "227 Sayılı Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname," (Çevrimiçi) <http://www.vgm.gov.tr/menu/kanun/227.asp>.
- WB (2000), **World Development Report 2000/2001**, US, World Bank Pub., September.